

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Пономаренко А. В.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності*

Міністерства Державного науково-дослідного інституту

Міністерства внутрішніх справ України

м. Київ, Україна

Порівняльний аналіз кримінальних процесуальних норм, які регулюють однорідні сфери правовідносин у різних країнах сприяє формуванню механізмів використання позитивного досвіду та побудові ефективних моделей правового регулювання у національній правовій системі та правозастосовній практиці. З огляду на схожість правових систем України та Республіки Молдова науковий та практичний інтерес становить, зокрема, досвід іноземної сторони щодо визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі.

У Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Молдова (далі – КПК РМ) [1] визначено перелік недопустимих доказів, тобто таких, які не можуть використовуватися як докази, виключаються зі справи і не можуть бути представлені до судової інстанції чи покладені в основу вироку або іншого судового рішення. Зокрема, у статті 94 КПК РМ вказується, що дані повинні бути визнані недопустимими доказами, якщо вони отримані: із застосуванням насильства, погроз або інших примусових заходів, з порушенням прав і свобод людини; з порушенням права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого, свідка на захист; особою, яка не має права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні, за винятком контролюючих органів та інших сторін процесу; з джерела, перевірити яке в судовому засіданні неможливо; в результаті застосування методів, що суперечать науковим уявленням; з істотним порушенням органом кримінального переслідування вимог даного кодексу, тощо.

Даний перелік, як зазначає Р. А. Чеботарьов є деталізований, в ньому докладно описані конкретні умови, які не можна трактувати інакше, і саме тому його можна назвати вичерпним [2]. Крім того, у КПК РМ розкрито зміст суттєвих порушень вимог кримінально-процесуального законодавства при отриманні доказів під якими слід вважати порушення конституційних прав і свобод людини чи будь-яких положень

кримінально-процесуального закону шляхом обмеження учасників процесу гарантованих їм прав чи обмеження цих прав, що вплинуло чи могло вплинути на достовірність отриманої інформації, документа чи предмета (частина друга статті 94 КПК РМ).

У статті 87 КПК України [3], законодавець визначив випадки, в яких суд зобов'язаний визнати докази недопустимими внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. При цьому, кримінальне процесуальне законодавство України не визначає виключні випадки, коли докази за будь-яких обставин визнаються недопустимими внаслідок істотного порушення прав і свобод, а лише встановлює випадки коли суд не може визнати відсутність таких порушень прав і свобод людини та, відповідно, не може визнати докази допустимими. Отже, зазначена норма не обмежує суд у праві визначати як істотні інші порушення прав та свобод людини, які допущені під час отримання доказів. Проте, враховуючи досвід Республіки Молдова, вважаємо доцільним доповнити перелік істотних порушень прав людини і основоположних свобод, такими діями: 1) провокація, сприяння вчиненню злочину або заохочення особи до вчинення злочину; 2) обіцянки або надання будь-якої переваги, не дозволеної законом.

Згідно із положенням ч. 2 ст. 95 КПК РМ, питання щодо допустимості доказів вирішується органом кримінального переслідування за власною ініціативою або за клопотанням сторін або, в залежності від обставин, судом. У разі, якщо при отриманні доказів були дотримані вимоги даного кодексу, обґрунтування недопустимості таких доказів покладається на сторону, яка оскаржує їх допустимість. В іншому випадку обов'язок обґрунтування допустимості доказів лежить на стороні, яка їх отримала, або на стороні, на користь якої вони отримані [1].

Позитивним моментом хотілось би відзначити те, що згідно вимог кримінально-процесуального законодавства Республіки Молдова надання клопотань, у тому числі щодо визнання доказів недопустимими здійснюється на будь-якій стадії кримінального судочинства. Особа, яка подає клопотання, повинна вказати, у зв'язку з якою обставиною воно вимагає проведення відповідної процесуальної дії або прийняття рішення. Натомість у ч. 3 ст. 89 КПК України визначено, що сторони кримінального провадження, потерпілий мають право подавати клопотання про визнання доказів недопустимими під час судового розгляду. Вважаємо доцільним передбачити в КПК України право сторін заявляти клопотання слідчому, прокурору, судді про визнання доказів недопустимими як на стадії досудового розслідування так і під час судового розгляду.

Досліджуючи особливості кримінально-процесуального законодавства Республіки Молдова в контексті визнання доказів недопустимими, хотілось би звернути увагу на те, що в КПК РМ

закріплене положення, згідно якого недопустимі докази не можуть бути надані суду і бути основою вироку або іншого судового рішення (ч. 1 ст. 94 КПК РМ). За слушним твердженням О.С. Осетрової, така категорична позиція молдавського законодавця щодо подачі до суду лише допустимих доказів, підвищує роль інституту недопустимості доказів та позитивно впливає на якість доказів і розслідування в цілому [4, с. 151]. На нашу думку, зазначене положення доцільно впровадити в КПК України.

Особливістю кримінального судочинства Республіки Молдова є те, що в ньому передбачена процедура судового розгляду на підставі доказів, отриманих (зібраних) на стадії кримінального переслідування. Так, відповідно до положень ст. 364.1 КПК РМ, до початку судового розслідування підсудний може особисто за допомогою автентичного письмового доказу заявити про те, що зізнається у вчиненні діянь, зазначених в обвинувальному висновку, і вимагає проведення судового розгляду на підставі доказів, зібраних на стадії кримінального переслідування. При цьому, акцент робиться на тому, що такий судовий розгляд може проводитись лише у тому разі, якщо підсудний зізнається у вчиненні всіх діянь, зазначених в обвинувальному висновку, і не вимагає подання нових доказів. Підсудному, який зізнався у вчиненні діянь, зазначених в обвинувальному висновку, і зажадав проведення судового розгляду на підставі доказів, зібраних на стадії кримінального переслідування, на третину скорочується строк передбаченого законом покарання у вигляді позбавлення волі і на чверть скорочується строк передбаченого законом покарання у разі призначення штрафу. Якщо законом передбачено покарання у вигляді довічного ув'язнення, застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк 30 років [1].

В контексті зазначеного, хотілось би звернути увагу, що у ст. 381-382 КПК України передбачена схожа процедура спрощеного провадження, але вона стосується лише кримінальних проступків і у вирокі суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження.

Згідно вимог КПК РМ, суд у процесі розгляду справи зобов'язаний безпосередньо і всебічно досліджувати докази по справі, надані сторонами процесу або отримані на їх вимогу. З цією метою голова суду повинен створити необхідні умови для всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх доказів, представлених сторонами процесу або здобутих на їх вимогу. Із аналізу положень ст. 328 КПК РМ вбачається, що у ході судового розгляду сторони можуть відмовитися від окремих запропонованих ними доказів, або в порядку ст. 327 КПК

РМ надати додаткові докази. Також, сторонам надається право вимагати збирання доказів в ході судового розслідування (ст. 364 КПК РМ).

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок про те, що у молдовському кримінально-процесуальному законодавстві інститут недопустимості доказів достатньо розроблений. При цьому, на наш погляд, окремі положення доцільно адаптувати в кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема щодо: доповнення переліку істотних порушень прав людини і основоположних свобод такими діями: 1) провокація, сприяння вчиненню злочину або заохочення особи до вчинення злочину; 2) обіцянки або надання будь-якої переваги, не дозволеної законом; закріплення положення, згідно якого недопустимі докази не можуть бути надані суду; надання сторонам кримінального провадження права заявляти клопотання слідчому, прокурору, судді про визнання доказів недопустимими як на стадії досудового розслідування так і під час судового розгляду. Також цікавою на наш погляд і такою, що заслуговує на увагу є передбачена в КПК РМ процедура судового розгляду на підставі доказів, отриманих (зібраних) на стадії кримінального переслідування.

Література:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова: принят 14 марта 2003 г. № 122-XV ; с изм. и доп. по сост. на 16 декабря 2020 г. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729 (дата звернення: 12.04.2021).
2. Чеботарев Р. А. Институт доказательств в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Молдова. URL: <https://moluch.ru/archive/213/51989/> (дата звернення: 12.04.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI ; ред. станом на 14 квіт. 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.05.2021).
4. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. К. 2016. 216 с.